

1 Uppdrag och bakgrund

Uppdrag

Gruppens uppdrag har varit att göra en evidensbaserad kunskapssammanställning om rökning och ohälsa i munnen. Rapporten kompletterar den tidigare utgivna SBU-rapporten "Metoder för rökavvänjning" och är ett samarbetsprojekt mellan SBU och Centrum för tobaksprevention. Arbetet ligger som grund för en broschyr till tandvårdspersonal om hur man hjälper patienter som vill sluta med sitt tobaksbruk. De följande kapitlen i denna rapport redovisar en genomgång av den vetenskapliga litteraturen om:

- rökning och cancer i mun och svalg
- rökning och parodontal sjukdom
- rökning och dentala implantat
- rökning och komplikationer efter kirurgiska ingrepp i munnen
- tobaksavvänjning i tandvården.

Kapitlet om metoder för tobaksavvänjning omfattar inte primärpreventiva åtgärder utan har begränsats till metoder som har provats i tandvården. Ytterst få studier finns om snusningens betydelse för ohälsa i munnen. Därför har texten begränsats till tobaksrökning förutom ett kort avsnitt i kapitlet rökning och cancer i mun och svalg samt i kapitlet om metoder för tobaksavvänjning.

Bakgrund

Tobaksrökning är en av de främsta orsakerna till ohälsa. Var fjärde rökare kommer att avlida i rökningsrelaterade sjukdomar redan i medelåldern. För svenska förhållanden innebär detta att 12 procent av samtliga dödsfall bland män och 4 procent av samtliga dödsfall bland kvinnor är relaterade till rökning [1]. Av den vuxna svenska befolkningen röker 17 procent av männen och 21 procent av kvinnorna dagligen (Källa ULF, SCB 2000). Debuten sker ofta i de lägre tonåren.

Många sjukdomstillstånd är kopplade till rökning. Olika former av cancer, främst lungcancer, liksom KOL (kroniskt obstruktiv lungsjukdom) och emfysem samt sjukdomar som drabbar hjärta och kärl, har samband med rökning. Att sluta röka är ett sätt att minska risken för insjuknande och för tidig död [5].

Tandvården möter regelbundet en stor del av befolkningen. Detta gäller barn och ungdomar såväl som vuxna. Personalen inom tandvården kommer alltså i kontakt med rökare som ännu inte visar symtom på sjuklighet av sin rökning och här finns möjlighet att förebygga i ett tidigt skede. Muncancer och svalgcancer förekommer i Sverige i storleksordningen 650 nya fall per år [2]. Här kan tandvården medverka till att diagnosen ställs tidigt.

Denna rapport sammanställer kunskapsläget för sådan ohälsa i munnen där rökning kan ha betydelse för uppkomst och utveckling. Dessutom redovisas det vetenskapliga underlaget till ett antal metoder för rökavvänjning inom tandvården.

Historik

En tidig beskrivning av rökning som företeelse i Europa har gjorts av den grekiske historikern Herodotos för cirka 2 400 år sedan. Skyter, ett vilt folk vid Svarta havets kuster kastade hampfrö på glödande stenar varvid rök utvecklades som man berusade sig med [4,7]. Bland nordamerikanska indianer använde medicinmännen tobak och pipa i rituellt syfte. Tobak har också brukats som en medicinalväxt med läkande egenskaper [3].

Tobaksrökningen fördes till Europa av Columbus i slutet på 1400-talet [8] och spridningen i Europa brukar tillskrivas upptäcktsresanden Cortez. Till Sverige anses tobaken ha kommit med de hemvändande soldaterna från det 30-åriga kriget.

Den första svenska tobaksskriften utgjordes av en doktorsavhandling "Tobaken som universalläkemedel" i Uppsala redan 1633 [6]. År 1641 fick Söderkompaniet privilegium på handel med tobak och år 1725 startades tobaksodling av Jonas Ahlströmer med Kunglig Majestäts tillstånd.

Förbuden mot tobaken dröjde dock inte länge. År 1741 förbjöds tobaksrökning för den som var under 21 år och följde man inte lagen fick man böta eller sitta i stocken. Detta var en föregångare till den nuvarande tobakslagen som kom 1993. År 1997 förbjöds försäljning av tobak till den som är under 18 år. Trots samhällets motstånd mot tobaksbruket fick rökning och snusbruk en stor folklig spridning i slutet på 1800-talet i samband med att järnvägsbyggandet i landet tog fart. Produktionen av cigaretter kunde också utökas drastiskt när cigarettmaskinen såg dagens ljus 1881. Vid nästan samma tidpunkt började antitobaksrörelsen i Sverige sin verksamhet under namnet "Tobakskampen". Dagens motsvarighet är föreningen Visir.

Cigarettrokingen ökade markant under de bägge världskrigen. Under 1920-talet började kvinnor att röka i allt större utsträckning. Marknadsföringen av cigaretter var intensiv och utan restriktioner [3]. Att rökning skulle vara skadligt började diskuteras på 1930-talet, men inte förrän år 1951 startade en stor kohortstudie för att undersöka riskerna med rökningen. Ett stort antal, 35 000, manliga brittiska läkare kom att följas i 40 år och resultaten som publicerades 1994 [5] visade att rökning orsakade förtida död.

Intresset för rökningens betydelse för ohälsa i munnen började tidigare i Sverige än i andra länder. Flera svenska odontologiska avhandlingar har tagit upp tobaksbrukets effekter på oral hälsa. I dag har tobaksfrågan en given plats inom tandvården och har under senare år uppmärksamrats på Odontologiska riksstämman och på tandhygienisternas vårmöten. Föreningen Tandvård mot Tobak bildades 1992 för att främja tobakspreventivt arbete inom tandvårdsyrkena. Utöver enskilda personer inom tandvården är Praktikertjänst liksom merparten av Sveriges folktandvård stödjande medlemmar. Tandvården som viktig aktör i tobakspreventivt arbete har fastslagits i bl a SBU:s rapport 138 "Metoder för rökavvänjning" samt i Nationella folkhälsokommitténs betänkande.

Referenser

1. Metoder för rökavvänjning. SBU-rapport nr 138, Stockholm 1998.
2. Statistik. Hälsa och sjukdomar. Stockholm: Socialstyrelsen, Epidemiologiskt centrum; 1998.
3. Christen AG. Helping patients quit smoking: lessons learned in the trenches. *Quintessence Int* 1998;29:253-9.
4. Cramer H. Vår angenäma last. Stockholm: Gebers förlag; 1947.
5. Doll R, Peto R, Wheatley K, Gray R, Sutherland I. Mortality in relation to smoking: 40 years' observations on male British doctors. *BMJ* 1994;309:901-11.
6. Frank J. Tobaken som universalläkemedel. Uppsala: Uppsala universitet; 1633.
7. Pellmer K, Wramner B. Tobaksbruk: förekomst, effekter och förändringsmöjligheter. Lund: Studentlitteratur; 1997.
8. Post A, Gilljam H. Tackla tobak. Tobaksavvänjning och tobakskunskap – en handbok i praktiskt folkarbete. Lund: Studentlitteratur; 1997.